

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 159/1-ХП/15
21.02.2013. године

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, 21.02.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: КОНЦЕПТ ДРУГОСТИ ВАРВАРСТВА И ВАРВАРИЗАЦИЈЕ У СРПСКОЈ АРХЕОЛОГИЈИ, докторанда Монике Милосављевић.

За ментора је одређен проф. др Александар Палавестра.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр. 6/2263
(број захтева)
22.02.2013.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Веће научних области друштвено-хуманистичких
наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ археологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Моника (Зоран) Милосављевић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски фак. у Београду

Година дипломирања: 2009

Назив мастер рада кандидата:

Теоријске перспективе у истраживању дивљег човека као концепта Другог
у археологији

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: Филозофски

Година одбране мастер рада: 2010.

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 21.02.2013.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Монику Милосављевић

Име и презиме ментора: Александар Палавестра

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Was there an Amber Route? Aegaeum 27 (Annales d'archéologie égéenne de l'Université de Liège et UT-PASP) 2007. 349-356. (ERIH листа)*
2. *Structuralisme en archéologie. Етноантрополошки проблеми 4/2, 2009. 137-148. (M24)*
3. *U službi kontinuiteta. Etno-arheologija u Srbiji. Etnoantropološki problemi 6/3, 2011. 579-594. (M24)*
4. *Vасић пре Винче 2012 (1900-1908), Етноантрополошки проблеми 7/3, 2012. 649-679. (M24)*
5. *Културни контексти археологије, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2011. (M 42)*

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за археологију

Предложен наслов:

Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији

За ментора предлажем:
професора др Александра Палавестру

Кандидат:
Моника Милосављевић 2

Увод Предмет истраживања докторске дисертације „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“ је *археолошка епистемологија* везана за концептуално наслеђе конструкција идентитета у српској археологији у контексту археолошких тендеција у Европи на овом пољу, почевши од XIX века па до данас. Да би се поставио теоријски оквир истраживања неопходно је указати да у археологији постоје различити приступи *теорији сазнања (епистемологији)* и да је њих, као надређене оквира научног сазнања и тумачења, одабира података и њиховог разумевања, могуће разликовати од теорија о друштву и култури, које ће такође бити важни алати у истраживачком поступку. Теорије сазнања могуће је поделити у две групе: (1) оне које посматрају знање као нешто што можемо открити и (2) оне које знање виде као нешто што стварамо/конструишемо ми сами (мисли се на научнике, односно археологе у овом примеру). Према схватању филозофа Ричарда Рортија, прво од ова два схватања било је веома дуго доминатно заступљено у западном мишљењу и теорији сазнања, које се почевши од грчке филозофије па све до данас усредсређивало на идеју о „трагању за истином“. Тако је просветитељство, заједно са његовим наследницима у логичком позитивизму, као модел правог научника промовисало Исака Њутна и приступ физике, која открива законе који важе у природи, као адекватне идеале за друге науке и свеукупно знање. Овакво, емпиристичко схватање снажно је обележило археологију, почевши од њеног настанка у XIX веку. Централно укотвљење тог приступа је уверење да су археолошки подаци независан и поуздан параметар за разликовање „истинитог“ од „лажног“ знања о прошлости. Тако се откриће знања о прошлости првенствено посматра кроз питање метода, односно подразумева археолошко усаглашавање око заједничких процедура за довођење наших теорија и идеја у склад са емпиријском грађом. Односно, археолошки емпиризам карактеристичан за овај приступ у себи садржи следеће претпоставке: (1) Археолошки запис носи информацију о прошлости, те стога археолози објашњавајући грађу објашњавају и прошлост; (2) начин на који се интерпретира прошлост унапред је одређен подацима јер не постоји ниједан аспект прошлости ван ових података¹ (Olsen 2002, 109–112; Џонсон 2008, 11–29).

¹ У извесном смислу, овде понуђен приказ неконструктивистички оријентисаних теоријских основа је поједностављен, и као такав, непрецизан. Односно, нити су наслеђа просветитељства и роматизма тако 3 снажно раздвојена, нити се културно-историјска и процесна археологија могу ставити у један оквир. Међутим, за најуопштеније успостављање основа истраживања сматрам изазовом успоставити линију кључног парадигматског разграничења тако да постпроцесне археологије остану на једној, а културно-историјска и процесна археологија на другој страни.

Теоријски оквир

Друга епистемолошка позиција, за коју се заузимам у овом раду, види археолошко знање као нешто што ми производимо, иако није независно од археолошког записа тј. од материјалне културе и контекста у којем се артефакти налазе на археолошким локалитетима. Реч је о *конструктивистичком приступу*, који се ослања на филозофску херменеутику и постструктурализам. Овим се не пориче постојање стварности или прошлости, већ се указује да је интерпретација ових феномена пре историјски, институционално и социјално условљена, него што је универзална величина ван времена и простора. Такође, овакав приступ не подразумева одустајање од „правила игре“ у науци, или да не треба процењивати утемељеност интерпретација, односно да су сви искази подједнако добри. Напротив, овим се само прихвата да наша (или било која прошла/друга) мерила знања, истине и методе немају нужну релевантност ван наших културних и историјских оквира (Ber 2001; Wylie 2002, 185–199; Škorić 2010, 547–579). Једно од кључних упоришта овог приступа је преиспитивање језика науке, односно у овом случају језика археологије као нечег што не одсликава директно „сирову“ стварност прошлости. Прихватање става да језик археологије није неутралан језик није мали проблем за стручну заједницу. Међутим, ова врста преиспитивања може бити и велики изазов за археологију. На овом трагу се налазе и разлози за преиспитивање разумевања варварства и варваризације, који су заступљени али веома ретко концептуално јасно артикулисани

појмови у историји српске археологије. Управо то претпостављање ових појмова и идејних структура које они прекривају као подразумевљивих или „општих места“ омогућава научну проблематизацију (Shankes 2001, 284–305; Stoczkowski 2008, 350–351; Babić 2009, 123–132).

Таква проблематизација подразумева сучељавање, с једне стране, стратегија писања у археологији и, с друге стране, варварства као „фијоке“ у коју се могу сместити и захваљујући чијој општости се убедљиво могу у археологији утемељити најразличитији стереотипи о *другима*. Сам појам варварства у српској археологији се може разумети као последица априорног прихватања категоризација заједница из прошлости преузетих из 4

историјских извора, нарочито античких, уз

рудименарне утицаје једнолинијског еволуционизма² (Тасић 1979, 12, 17; Милајловић, *у припреми*).

Као што каже Алојз Бенац: „Добро је познато из античких извора да су овдје наведене, широке групације састојале од мноштва мањих или већих племена, односно племенских заједница. При томе

је од интереса питање шта, у суштини, значе овите термини. Познато је да код дефиниције „племе“

постоје различита схватања и тумачења, баш као што је случај са појмом „етнос“. А тај термин се употребљава у многим регионима свијета, код тзв. примитивних народа, затим у античком добу из средњег вијека у Европи. Он је присутан и код старобалканских популација“ (Бенац 1987, 740). У раду се не разматра преглед „племенских“ заједница којима се археологија бави, већ механизми који су довели уистуравану нахроне феномене које се налазе иза појма *племе* (у п. Kuzmanović 2012, 624; Милајловић, *у припреми*) и начинена које се употребљавају у интерпретацијама прошлости.

Када је о проблематизовању писања у археологији реч, као добар пример може послужити студија Клифорда Герца „Антрополог као писац“. Један од проблема који је у њој истакнут, а који је носећи и у покушају разумевања начина на који су у српској археологији конструисани идентитети у односу на варварске другости, јесте шта је то што аутор (археолошког) текста ствара. Позивајући се на Мишела Фука и Ролана Барта, Герц указује на значаја аутора као „утемељивача дискурзивности“ који су, поред стварања сопствених дела, тиме створили могућности правила за формирање других текстова. Они имају пресудан значај у само развоју интелектуалних дисциплина већи за њихову природу. Дакле, они стварају теорију, традицију или дисциплину у којој је друге књиге и други ауторина њихово место (Герц 2010, 9-33; Pruitt 2011, 11-44).

Са друге стране, бављење варварством и варваризацијом као другошћу ослана сена постколонијалну теорију дискурса као теоријски оквир истраживања. Кључна књига која је одредила ову теоријско усмерење била је „Оријентализам“ Едварда Саида којом је као истраживачка стратегија промовисана анализа дискурзивног обликовања „другог“, независно да ли се то формулисање користи у империјалне сврхе, економско-политичку доминацију или за обликовање делимичних и за одређени политички тренутак пожељних

² Подела друштва на дивљаштво, варварство и цивилизацију коју је успоставио Луис Морган је уз извесне оградe и пак прихваћена као значајна у периоду након

Другог светског рата у домаћој археологији, због утицаја Моргановог „Древног друштва“ на дело Фридриха Енгелса, „Порекло породице, приватне својине и државе“ (Тасић 1979, 17; Палавестра 2011, 86-87, 256-258).

стеротипа и предрасуда (Gosden 2001, 241–261; Dietler 2005, 33–68, Harding 2005; Liebmann and Rizvi 2008). Тако се *варварство* из ове перспективе може разумети једино као релациони феномен и стереотипан начин посматрања другог кога снажно подупиरे дуга употреба овог појма у европској традицији, а не стабилна категорија која се препознаје у археолошком материјалу. Додатно, овакав приступ обесмишљава и изведене појмове, какав је *варваризација* где се препознаје културна промена која има одређена деградирајућа обележја. Међутим, није реч само о појмовима већ и о питањима, истраживачким стратегијама и објашњењима за које се може претпоставити да су ови појмови били снажно спрегнути, па формално напуштање употребе самих речи *варварство* и *варваризација* не укида интерпретативне механизме настале у истом идејном систему.

Додатни разлог зашто питање варварства и варваризације представља релевантну тему је тај што, поред разумевања варварске другости у српској археологији, може послужити и као један од многих могућих начина за интерпретирање историје српске археологије, управо кроз визуру односа према варварском другом у конструкцији идентитета у прошлости. Релевантност ове уске перспективе за сагледавање шире слике наслеђа српске археологије, заснива се на схватању варварства као својеврсне *протоидеје*. Историчар науке Лудвик Флек је указао на важност протоидеја у конструкцији научног знања, сматрајући да је задатак епистемологије да прати трансформације идеја и концепција кроз време (Fleck 1979; Cohen and Schnelle 1986). У овом случају, реч је о проблематизацији нерационалних димензија науке, односно преиспитивању *имаголошких садржаја* који имају подразумевљив статус у науци а не могу се аргументовано бранити (уп. Todorova 1999; Stoczkowski 2002; Said 2008).

Полазећи од постпроцесног схватања да је археологија пракса у садашњости и да је, у складу са тим, одговорност дисциплине нужна, предложени приступ доприноси увиду у оно чиме се бавимо и у механизме и начине на које стварамо археолошко знање. Појам варварства носи бројне наслаге значења које се по потреби могу покренути и могу се затим, као део археолошки откривене материјалне реалности, политички инструментализовати (Rawson 2001; Kuper 2005, 20–36; Todorov 2010). Према Кристијану Кристијансену, у европској археолошкој традицији се препознају митови о пореклу у основама дисциплине, који се заснивају на објашњењима везаним за варварство и б

цивилизацијуи који имају два смера.(1) Први од њих односи се на европско наслеђе античке цивилизације и варварску деструкцију цивилизацијских вредности, односно на „природност“ афирмативног цивилизаторског утицаја на варварске популације и деструкције као природне варварске праксе.(2) Насупрот овом, у Средњој Европи под утицајем немачких деветнаестовековних утемељења опрошлости, развијена је идеја о аутохтоним европским варварским коренима народа који су симбол неискварене слободе и виталности коју јесу протан деспотизму цивилизација (Kristiansen 1996, 138–143). Та идеја је крајем XIX и почетком XX века развијана успрези историјске лингвистике, археологије и *Volkskunde*³ као основа за измишљање традиција и националних митова опрошлости. Успостављање континуитета између праисторијске прошлости и садашњости народа/народности/нације праћењем варијација материјалне културе као израза етничких или расних обележја је део овог идејног корпуса (Bendix 1997, 25–67; Geary 2007; Палавестра 2011, 579–594; Bandović 2012, 629–648).

Полазне претпоставке истраживања, у односу на које се анализира студија случаја која се тиче историје српске археологије, представљају схватања варварства и варваризације у археологији Европе од XIX века до данас, која су само поједностављено и сумарно представљена увидом претходно изложене дихотомије. Под *српском археологијом* се подразумева археологија која се практикује у Републици Србији, а која се увелико јмерио слања на наслеђа археологија чији су циљеви и програми дефинисани и практиковани у оквиру различитих држава у којима је данашња територија Републике Србије постојала. Синтагма српска археологија нинако јиначин не подразумева етничко одређење археологије, већ упућује на различите научне традиције које домаћа археолошка заједница баштини а које су веома испреплетане са некадашњим прегнућима југословенске или југословенских археологија.

Другостварства (и *варваризације*) означава постколонијално схватање варварских популација као других али и критички отклон развијен у оквиру постколонијалних студија којима већу категоризацију која прихвата поделу на насидруге препознаје могућност читавања етноцентризма и есенцијализма у новом облику (Ingham and Warren 2003, 1–15; Liebmann and Rizvi 2008; Đorđević 2009, 318–337). Управо тај вид

³ *Volkskunde* је замишљена као проучавање сеоских популација сопствене земље, унутрашњих других који формирају нацију или пак народ, док је *Völkerkunde* схватан као студија „истинских других“ било да су се они налазили преко океана или у прошлости Европе.

контрадикторности који је често критикован и који се може наћи у самој сржи ове теоријске оријентације (а захваљујући којој се прихвата да је знање о *другом* хомогено, непроменљиво, без пукотина, оријентисано ка једном великом хегемонијском циљу) ствара потребу за *критичко преиспитивање обједињавања постколонијалних студија и археолошке епистемологије*.

Циљеви истраживања

Најшире схваћено, циљ овог рада је преиспитивање конструкција колективних идентитета из прошлости, које су уже одређене термином варварства. Оне подразумевају контекстуализацију интерпретативних алата који се везују за овај термин у основама археолошке дисциплине и детерминисање сложених механизма преноса знања из европских ка српској археолошкој заједници.

У складу са изреченим, **циљ** првог дела истраживања је *критички преглед разнородних европских традиција културно-историјске археологије уз посебан осврт на на дисциплинарне основе немачког говорног подручја, односно наслеђа средњоевропске археологије и других релевантних археолошких традиција које се могу испоставити као значајне за развој српске или југословенских археологија, и односи се на неки од могућих схватања варварства*.

Разматрање формирања концепта варварства у српској археологији је предуслов за други део истраживања који се односи на схватање друштвених услова који су омогућили његову употребу. **Циљ** овог дела рада представља разумевање односа *конструкције научног знања и социјалних понашања археолошке заједнице у различитим политичким околностима*, као и интерпретација *механизма одабира, преношења и заборављања знања кроз историју дисциплине*. Ово укључује нарочито обраћање пажње на настанак објашњења која временом постају „општа места“ и која трају уз минимална прилагођавања упркос спорној аргументацији, друштвеним или парадигматским променама.

Истраживачка питања и хипотезе

Постколонијална теорија дискурса, која је развијана у оквиру књижевне критике, студија културе и антропологије, нашла је своје место и у археологији, нарочито у 8

последње две деценије. Њен допринос је велики на пољу класичне археологије, захваљујући којој су доведени у питање концепти колонизација као интерпретативни модели за процесе друштвене промене из прошлости настали под снажним утицајем колонијалног искуства у специфичном идеолошком контексту који се везује за Западну Европу крајем XIX и значајним делом XX века. Модерна ослањања и поистовећења са наслеђем античких цивилизација као референтним оквиром у конструкцијама европских идентитета, произвела су простор за оправдање модерних колонијалних подухвата захваљујући објашњењима прошлости кроз термине какви су, на пример, *хеленизација* и *романизација* (Gosden 2001, 241–261; Hingley 2005; Dietler 2005, 33–68; Бабић 2008, 39–54; Babić 2010, 264–266; Mattingly 2011; Mihajlović 2012, 709–729). Са друге стране, схватање процеса *цивилизовања* другог, као превођење друштва са нижег ступња развоја ка вишем и савршенијем на универзалној скали развоја човечанства, упућује поново на преиспитивање дисциплинарних почетака археологије и њену везу са једнолинијским еволуционизмом. Тако се, с правом, концептима ове врсте могу упутити све критике изречене на рачун унилинеарног еволуционизма а нарочито неуважавање културног релативизма. Упркос снажном оспоравању и парадигматским променама у антропологији, показало се да су концепти које препознајемо као формиране у једнолинијском еволуционизму жилави и дуготрајни и да се уз контекстуална прилагођавања чувају у самим епистемолошким основама антропологије и сродних дисциплина (Фабијан 2001, 172–173; Pluciennik 2005; Палавестра 2011, 69–106). *То је једна од позиција са које се може критички преиспитивати схватање варварства у српској археологији.*

Међутим, основано је претпоставити да су у темељима српске археологије заступљенији други концептуални системи који се везују за варварство, који се начелно могу везати за антропологију, етнологију и археологију немачког говорног подручја а које су крајем XIX и почетком XX начелно биле антиеволуционистички оријентисане (Zimmerman 2001, 1–11; Gingrich 2005, 59–153; Bunzl and Penny 2006, 1–30; Brather 2008, 317–334; Evans 2010, 223–230; Палавестра 2011, 107–112). Ова хипотеза проистиче из досадашњих проучавања историје археологије, етнологије и антропологије у Србији и Југославији, као и истраживања о школовању студената из Србије на европским универзитетима у XIX веку, на основу којих се може рећи да претпоставке на којима је формирана археологија у Србији представљају наслеђе високог образовања немачког 9

говорног подручја из археологије и сродних области (Ковачевић 2001; Трговчевић 2003; Бабић 2008, 128–132; Babić 2011, 571–573; Палавестра 2011, 153–163; Milosavljević 2012, 681–708). Наравно, мора се уважити да је пренос знања из једне академске средине у другу донео модификације у складу са контекстом у којем је то знање, накнадно, по преношењу, презентовано и чувано (Babić, у припреми). Одатле произилази и **прва хипотеза** овог истраживања: *да схватање варварства у српској археологији није пресудно обележено утицајем социокултурне еволуције, већ „немачким утицајем“ у основама дисциплине из којег се варварство види као првобитно стање народа у којем се могу пронаћи карактеристике нужне за праћење веза међу етницитетима кроз време (односно етногенеза популација или других врста успостављања континуитета међу колективним идентитетима на основу остатака материјалне културе)*. Релевантност овог питања може се образложити значајем етничких идентитета у савременом политичком контексту у Србији и доминантном заступљеношћу традиционалне или културноисторијске парадигме у српској археологији (Babić 2002, 309–322; Novaković 2011, 386–400). Из угла културноисторијске археологије, прошлост се тумачи кроз наративе о археолошким културама, групама и комплексима који се у постпроцесној археолошкој литератури сматрају пројекцијама савремених социјалних феномена у прошлост или пак, из процесне перспективе, не сасвим адекватним али употребљивим аналитичким арсеналом који се не односи на реалне ентитете из прошлости (Olsen 2002, 29–43; Џонсон 2008, 30–40).

Друга хипотеза се ослања на преиспитивање разумевања одређених корпуса материјалне културе (или промена материјалне културе) као показатеља етницитета (Lucy 2005, 88–109; Jones 1999; Babić 2010, 137–149) варварских популација у српској археологији. Она подразумева да су процеси означени као варваризација, дезинтеграција, деструкција (и слични), они за које се неосновано подразумева да су индикатор присуства одређене варварске популације, а схваћени тако, због тумачења промене материјалне културе које је оптерећено вредносним судовима (карактеристичних за схватање интеркултурних комуникација као несразмерног односа цивилизације и варварства). Односно, отварамо могућност за анализу механизма којима се образлаже „детектовање“ варварских популација у археолошком запису, кроз забележене промене у материјалној 10

култури које се са становишта модених вредности сматрају као кварење стила, имитација, деструкција, удаљавање од узора и слично.

Други део истраживања у ширем смислу се тиче *односа археолошке епистемологије и социологије знања односно антропологије науке*, кроз студију случаја конструкције археолошког знања о варварству у српској археологији. То је само један од могућих видова сагледавања историје српске археологије, који је врло узак али проблемски оријентисан ка разумевању механизма конструкције, преноса, надоградње, одабира и заборављања знања унутар дисциплине (уп. Harding 2005; Engeworth 2006; Škorić 2010; Babić, *у припреми*).

Одатле проистиче **сет питања везаних за трећу хипотезу која подразумева преиспитивање снаге „немачких корена“ у традицији српске археологије, у различитим политичким тренуцима на основу студије случаја која подразумева претходно назначене концепције везане за варварство** (или пак оне концептуалне конструкције које ће произаћи као резултата првог дела истраживања). Засада се предочене корелације могу претпоставити као релевантне, а остаје да се током истраживања прецизније утврди њихова природа.

Материјал, подаци, методи

Примарни критеријум за одређење ширег **корпуса материјала** за предочену стратегију истраживања, која се заснива на анализи публиковане археолошке грађе која се може довести у везу са идејама развијаним о оквирима српске археологије, подразумева идентификацију тематских поља у којима је концепт варварства и данас значајан у домаћој археологији. Оваква процена ће бити донета на основу анализе садржаја актуелних силабуса основних и постдипломских студија археологије Филозофског факултета у Београду. Затим ће тако установљене теме, питања, проблематизације о варварима, варварству и варваризацији, уз препоручену литературу, бити испраћене кроз историју дисциплине. Дакле, рад се не заснива на интерпретирању прошлости на основу материјалне културе како је то најчешће пример кад је о археолошким студијама реч. Материјал за истраживање које је најприближније проучавању „историје идеја“ представљају сви текстуални предлози који сведоче о археолошким концепцијама а који се тематски могу довести у везу са варварством у историји српске археологије. 11

Илустрације ради, могуће је указати да је схватање варварства једно од важних тема у раду Милоја М. Васића, који се сматра оснивачем српске археологије (Милинковић 1998, 425–440; Срејовић 2001, 213–218; Бабић 2008, 128–132; Палавестра 2012, 649–679) и врло утицајним кроз питања која је поставио као истраживачки значајна, у свим генерацијама у струци до данас. Наиме, он указује на следеће: „Варварство је сматрано за примитивно велике старости, па је и та околност ометала правилан суд о датовању Винче“ (Васић 1936, 184). Односно, материјалну културу пронађену у Винчи која се није могла лако уклопити у идеју да је Винча јонска колонија он је образложио следећим концептуалним оруђем: „Цивилизовањем аутохтона и мешавином између њих са једне и грчких и других колониста са друге стране постало је то становништво оно, што Херодот и ми подразумевамо под именом „Миксјелини“; то јест варваризирани Грци или јелинозовани варвари, какве их представљају и све проучене карактеристичне одлике на очуваним културним остацима из Винче“ (Васић 1936, 184). Тако, у својој основи, корпус материјала за истраживање историје српске археологије представља збирку археолошких интерпретација које се схватају као наслеђе Милоја М. Васића или оних које настају у непосредном интелектуалном окружењу тог наслеђа.

Најшире гледано **методолошки основ рада** је *дискурзивна анализа*, која подразумева *деконструктивно читање* и *контекстуализацију идеја* који се у српској археологији могу везати за варварство. Из перспективе историографије археологије, могуће је применити комбинацију *интерналистичког* и *екстерналистичког* приступа, који се међусобно не потиру упркос интензивној дискусији између заговорника једне односно друге перспективе. Дакле, упркос томе што је важно обратити пажњу на развој идеје унутар дисциплине, подједнако као и у ширем друштвеном контексту, неопходно је одредити нешто јаснији методски правац у врло флуидном оквиру, каква је дискурзивна анализа. У том смислу ћу се ослонити на *границе тумачења* како их је поставио Умберто Еко. Он упућује да се између два екстремна становишта о тумачењу текста (оном које тумачење текста схвата као расветљавање суштине текста односно разумевање намере аутора и оном које подразумева да се текстови могу бесконачно тумачити) може установити сложена међупозиција, која подразумева успостављање критеријума 12

захваљујући којима се одбацују неадекватне интерпретације⁴. Ову методолошку перспективу Еко је назвао *херметичком семиозом* (Trigger 1994, 113-136; Еко 2001, 26-28, 320-333; Olsen 2002, 258-270; Bužinjska i Markovski 2009, 277-285). Са друге стране, тумачење односа археолошке заједнице према концепту варварства, као референтног узорка за разматрање механизма који утичу на конструкцију археолошког знања, захтева методолошку апаратуру конструктивистичких приступа социологије науке, антропологије науке или етнографије археолошких заједница. У том смислу, уже усмерење најприближније потребама овог истраживања је теоријски и методолошки оквир који је успоставио Лудвик Флек, бавећи се филозофијом науке тридесетих година XX века. Наиме, он се сматра првим конструктивистом који је пресудно утицао на Кунову „Структуру научних револуција“, покренувши питања преноса научног знања, неразумевања као услова промена у науци, начина на које одређена знања постају чињенице, значаја научне заједнице, стилова мишљења унутар њих и реинтерпретирања „протоидеја“ (Fleck 1979; Cohen and Schnalle 1986; Škorić 2010, 339-356; Haking 2012).

⁴ Другим речима, Умберто Еко сматра да читалац има веома важну улогу у стварању смисла текста, али да власт читаоца над текстом није неограничена, што значи да пракса интерпретирања није потпуно слободан чин већ процес који има низ ограничења. Критеријуми за успостављање тих граница произилазе из претпоставке „очувања текста као система унутрашњих релација“ (Bužinjska i Markovski 2009, 285). ⁵ Реч је о позитивистичком приступу у социологији науке. ⁶ „Мекше“ струје конструктивизма од осталих се разликују што не прихватају епистемолошки релативизам и афирмишу научно засноване конструктивистичке проблематизације. Дакле, друштвена конструкција одређеног феномена не може сама по себи бити важна већ се мора објаснити зашто је то питање релеватно или које последице проистичу из те друштвене конструкције. ⁷ Библиографско упаривање се јавља када се у раду А цитира група радова која се јавља и у раду Б, док се коцитирање дефинише као учестало заједничко цитирање два (или више) рада.

У складу са парадигматским одређењем овог истраживања, конструктивизам не предвиђа прецизније методолошке процедуре од наведених, сем што се „мертоновски“ програм социологије науке⁵ може применити на „мекше“ конструктивистичке позиције⁶ које заговарам у овом истраживању (Harding 2005, 191-290; Heking 2012, 15-57). Стога је, зарад стварања упоредног оквира, могуће уважити неке од методолошких домета „мертоновског“ схватања комуникације у науци која подразумева *анализу цитираности* за утврђивање утицаја одређених научника, настанка „невидљивих колеца“ или нових дисциплина/специјализација. Када се говори о цитирању, може се разликовати библиографско упаривање, коцитирање⁷, директно цитирање, симболичко цитирање, 13

негативно цитирање, дипломатско цитирање и аутоцитирање. Од побројаних могућности анализе цитирања кроз квантитативне технике, можда највише потенцијала за овај рад има утврђивање „невидљивих колеца“, на основу детектовања поступака коцитирања. Са друге стране, значајније методолошке основе за овај вид истраживања долазе управо из критике метода цитатологије, којом се сугерише на *контекстуализацију цитирања* као квалитативну истраживачку технику (Škorić 2010, 246-293). Анализе цитирања биће ограничене само на одабране сегменте историје дисциплине релевантне за преиспитивање постављених хипотеза а никако не обухватају све корелације које се могу проблематизовати назанченим методолошким путевима (уп. Stoczkowski 2002; Díaz-Andreu 2007, 29-48; 2008, 121-129).

Резултати

У складу са предложеним циљевима и хипотезама очекивани резултати ће допринети (1) преиспитивању интерпретација интеркултурних комуникација у прошлости у оквиру српске археологије, (2) разумевању комплексности и разноликости европске културно-историјске традиције и (3) истраживачких приоритета које је успостављала, мењала, заборављала или некритички неговала домаћа археолошка заједница. Другим речима, историје археологија у локалном оквиру не морају се разумевати као одступање од установљене опште линије развоја (културноисторијска, процесна и постпроцесна), већ се у тој разлици могу наћи основе за нове проблематизације слојева разнородног концептуалног наслеђа чији су механизми преноса и чувања, такође, врло сложени. Тумачење начина на који је српска археологија током више од једног века разумевала варваре или начине на које је једно *племе* могло постати *народ/народност/нација* само је један од могућих видова сагледавања ових разуђених процеса. 14

Структура рада

I Увод

II Теоријске и методолошке основе истраживања:

- 1. Постколонијална теорија дискурса*
- 2. Конструктивистички програм социологије знања/антропологије науке*
- 3. Методологија истраживања*

III Предмет и циљеви истраживања

- 1. Варварство кроз европску историју идеја*
- 2. Концепт варварства у историји науке*

IV Европско наслеђе културно-историјске парадигме у археологији

- 1. Општи преглед културно-историјске археологије*
- 2. Дисциплинарне основе археологије немачког говорног подручја*
- 3. Друге европске археолошке традиције, тумачење варварства и етногенеза*

V Српска археологија до II светског рата

- 1. Романтичарске основе разумевања прошлости*
- 2. Винча у варварском залеђу Милоја М. Васића*
- 3. Етногенеза Југословена Ника Жупанића*
- 4. Југословенске археологије и темељи истраживања „варвара“*

VI Српска археологија после II светског рата

- 1. Модели етногенеза*
- 2. Модели варварских колонизација*
- 3. Истраживање „варвара“ и тумачење цивилизаторских процеса*
- 4. Варваризација материјалне културе*

VII Потрага за новим идентитетима након распада СФРЈ

- 1. Српска археологија у контексту рата*
- 2. Нове етногенезе*
- 3. Нови континуитети*

4. Преиспитивања

VIII Закључна разматрања

- 1. Варварство и варваризација у историји српске археологије*
- 2. Српске археологија кроз конструкцију другости варварства*

Литература

Anderson, Benedict.

2006. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised edition.* London: Verso.

Arnold, Bettina.

1990. The Past as Propaganda: totalitarian archaeology in Nazi Germany. *Antiquity* 64: 464–478.

Babić, Staša.

– Identity, integration, power relations and the study of the European Iron Age. In *Fingerprints the Iron Age, Integrating South-Eastern Europe into the debate.* eds. C.N. Popa and S. Stoddart. Oxford (у *npunpemu*).

2011. Čemu još istorija arheologije? *Etnoantropološki problemi* 6 (3): 565–577.

2010. Prošlost kao Drugi – Drugi kao prošlost. *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 259–268.

2010. Arheologija i etnicitet. *Etnoantropološki problemi* 5 (1): 139–147.

2009. Jezik arheologije II (ili: Kako sam preživela promenu paradigme). *Етноантрополошки проблеми* 4 (1): 123–132.

2008. Greeks, Barbarians and Archaeologists-Mapping the Contact, *Ancient West and East* 6, 73–89.

2006. „Archaeology in Serbia – A Way Forward?“ In *Homage to Milutin Garašanin*, eds. Nikola Tasić and Cvetan Grozdanov, 655–659. Belgrade: Serbian Academy of Science and Arts.

2002. „Still innocent after all these years? – Sketches for a social history of archaeology in Serbia“. In *Archäologien Europas: Geschichte, Methoden und Theorien/Archeologies of Europe: History, Methods and Theories*, eds. Peter F. Biehl, Alexander Gramsch and Arkadiusz Marciniak, 309–322. Tübinger Archäologische Taschenbücher 3. Münster: Waxmann.

Babić, Staša i Miodrag Tomović.

1996. *Milutin Garašanin. Razgovori o arheologiji.* Beograd: 3T.

Bandović, Aleksandar.

2012. Gustaf Kosina i koncept kulture u arheologiji. *Etnoantropološki problemi* 7 (3), 629–648.

Benac, Alojz.

1987. "Etnogenetska pitanja. O etničkim zajednicama željeznog doba u Jugoslaviji". U *Praistorija Jugoslovenskih zemalja V: željezno doba*, ur. Alojz Benac, 737–802, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za balkanološka ispitivanja.

Bendix, Regina.

1997. *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies.* Madison: University of Wisconsin Press.

Ber, Vivijen.

2001. *Uvod u socijalni konstrukcionizam.* Beograd: Zepter Book World. 16

Brather, Sebastian. 2008. „Virchow and Kossinna. From the Science-Based Anthropology of Humankind to the Culture-Historical Archaeology of Peoples“. In *Archives, Ancestors, Practices. Archaeology in the Light of Its History*, eds. Nathan Schlanger and Jord Nordbladh, 317–334. New York: Berghahn Books.

Bunzl, Matti.

1996. „Franz Boas and the Humboldtian Tradition: From Volksgeist and Nationalcharakter to an Anthropological Concept of Culture“. In *Volksgeist as Method and Ethic: Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition*, ed. George Stocking, 17–78. Madison: University of Wisconsin Press.

Bunzl, Matti and Glenn H. Penny.

2006. „Introduction: Rethinking German Anthropology, Colonialism, and Race“. In *Worldly Provincialism: German Anthropology in the Age of Empire*, eds. Glenn Penny and Matti Bunzl, 1–30. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Bužinska, Ana & Mihal Pavel Markovski.

2009. *Teorije književnosti XX veka*. Beograd: Službeni glasnik.

Cohen, Robert S. and Thomas Schnelle (eds).

1986. *Cognition and Fact, Materials on Ludwik Fleck* (Boston Studies in the Philosophy of Science, 87). Dordrecht: Springer.

Curta, Florin.

2011. Medieval archaeology and ethnicity: where are we?, *History Compass* 9 (7), 537–548.

2011. „Still waiting for the barbarians? The making the Slavs in Dark-Age Greece“. In *Neglected Barbarians* (Studies in Early Middle Ages, 32), ed. Florin Curta, 403–478. Turnhout: Brepols.

2009. „Medieval archaeology in South-Eastern Europe“. In *Reflections: 50 Years of Medieval Archaeology*, eds. Roberta Glichrist and Andrew Reynolds, 191–223. London: Maney Publishing.

2005. *Borders, Barriers, and Ethnogenesis. Frontiers in Late Antiquity and the Middle Ages* (Studies in Early Middle Ages, 12). Turnhout: Brepols Publishers.

2002. „From Kossinna to Bromley: Ethnogenesis in Slavic Archaeology“. In *On Barbarian Identity. Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages* (Studies in the Early Middle Ages, 4). ed. Andrew Gillett, 201–218. Turnhout: Brepols Publishers.

Diaz-Andreu, Margarita.

2008. „Revisiting the ‘invisible college’: José Ramón in early 20th century Spain“. In *Archives, Ancestors, Practices. Archaeology in the Light of Its History*, eds. Nathan Schlanger and Jord Nordbladh, 121–129. New York: Berghahn Books.

2007. Internationalism in the invisible college: Political ideologies and friendships in archaeology. *Journal of Social Archaeology* 7 (1): 29–48.

1996. „Constructing identities through culture: the past in the forging of Europe“. In *Cultural identity and archaeology: the construction of European communities*, eds. Paul Graves-Brown, Sian Jones and Clive Gamble, 48–61. London: Routledge. 17

Dietler, Michael.

2005. „The Archaeology of Colonization and the Colonization of Archaeology: Theoretical Challenges from an Ancient Mediterranean Colonial Encounter“. In *The Archaeology of Colonial Encounters: Comparative Perspectives*, ed. Gil J. Stein, 33–68. Santa Fe: School of American Research.

Dorđević, Jelena.

2009. *Postkultura*. Beograd: Clio.

Džino, Danijel.

2010. *Becoming Slav, Becoming Croat: Identity Transformations in the Post-Roman and Early Medieval Dalmatia*. Leiden: Brill Academic Publishers.

2008. „The people who are Illyrians and Celts“: Strabo and the identities of the ‘barbarians’ from Illyricum. *Arheološki vestnik* 59: 415–424.

Eko, Umberto.

2001. *Granice tumačenja*. Beograd: Paidea.

Edgeworth, Matt.

2006. *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformation*. Lanham: Altamira Press.

Evans, Andrew D.

2010. *Anthropology at War: World War I and the Science of Race in Germany*. Chicago: University of Chicago Press.

Fetten, Frank G.

2002. „Archaeology and anthropology in Germany before 1945“. In *Archaeology, Ideology and Society. The German Experience* (Second edition), ed. Heinrich Härke, 143–182. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Fleck, Ludwik.

1979 [1935]. *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Chicago: University of Chicago Press.

Geary, Patrik.

2007. *Mit o nacijama: srednjovekovno poreklo Evrope*. Novi Sad: Cenzura.

Gerc, Kliford.

2010. *Antropolog kao pisac*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Gillett, Andrew (ed.).

2002. *On Barbarian Identity. Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages* (Studies in the Early Middle Ages, 4). Turnhout: Brepols Publishers.

Gingrich, Andre. 18

2010. „After the Great War: National Reconfiguration of Anthropology in Late Colonial Times“. In *Doing Anthropology in Wartime and War Zones. World War I and the Cultural Sciences in Europe*, eds. Reinhard Johler, Christian Marchetti and Monique Scheer, 355–378. Bielefeld: Transcript-Verlag.

2005. „The German-Speaking Countries. Reptures, Schools, and Nontraditions: Reassessing the History of Sociocultural Anthropology in Germany“. In *One Discipline, Four Ways: British, German, French, and American Anthropology*, eds. Chris Hann, 59–153. Chicago: University of Chicago Press.

Givens, Douglas R.

2008. „The Role of Biography in Writing the History of Archaeology“. In *Histories of Archaeology: A Reader in the History of Archaeology*, eds. Tim Murray and Christopher Evans, 177–193. Oxford: Oxford University Press.

Gramsch, Alexander.

2011. „Theory in Central European Archaeology: dead or alive? “. In (An offprint from) *The Death of Archaeological Theory?* eds. John Bintliff and Mark Pearce, 48–71. Oxbow Books.

Grünert, Heinz.

2002. *Gustaf Kossinna (1858–1931). Vom Germanisten zum Prähistoriker. Ein Wissenschaftler im Kaiserreich und in der Weimarer Republik, Vorgeschichtliche Forschungen 22*. Leidorf: VML Verlag Marie.

Gosden, Chris.

2001. „Postcolonial Archaeology. Issues of Culture, Identity, and Knowledge“. Ian Hodder, 241–261. Cambridge: Polity Press.

Hall, Edith.

1991. *Inventing the Barbarian. Greek Self-Definition through Tragedy*. Oxford: Oxford University Press.

Haßmann, Henning.

2002. „Archaeology in the Third Reich“. In *Archaeology, Ideology and Society. The German Experience* (Second edition), ed. Heinrich Härke, 67–142. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Harding, Sandra.

2005. *Multikulturalnost i nauka. Postkolonijalizmi, feminizmi i epistemologije*. Podgorica: CID.

Hartog, François

1980. *Le miroir d'Hérodote. Essai sur la représentation de l'autre*. Paris: Gallimard.

Hingley, Richard.

2005. *Globalizing Roman Culture: Unity, Diversity and Empire*. Cambridge: Cambridge University Press.

2001. *Images of Rome: Perceptions of Ancient Rome in Europe and the United States in the Modern Age*. Portsmouth, R. I: Journal of Roman Archaeology. 19

2000. *Roman Officers and English Gentlemen: the Imperial Origins of Roman Archaeology*. London: Routledge.

Heking, Ijan.

2012. *Društvena konstrukcija, ali čega?* Novi Sad: Mediterran publishing.

Ingham, Patricia Clare and Michelle R. Warren

2003. „Postcolonial Modernity and the the Rest of History“. In *Postcolonial Moves: Medieval Through Modern*, eds. Patricia Clare Ingham and Michelle R. Warren. New York: Palgrave Macmillan.

Jones, William R.

1971. The Image of the Barbarian in Medieval Europe. *Comparative Studies in Society and History* 13 (4), 376–407.

Jones, Siân.

1997. *The Archaeology of Ethnicity: Constructing Identities in the Past and Present*. London: Routledge.

Kristiansen, Kristian.

1996. „European origins – ‘Civilisation’ and ‘Barbarism’“. In *Cultural Identity and Archaeology: The Construction of European Communities*, eds. Paul Graves-Brown, Siân Jones and Clive Gamble. 138–144. London: Routledge.

Klein, Leo.

2008. „Gustaf Kossinna (1858–1931)“. In *Histories of Archaeology*, eds. Tim Murray and Christopher Evans, 312–327. Oxford: Oxford University Press.

Kossack, Georg.

1999. *Prähistorische Archäologie in Deutschland im Wandel der geistigen und politischen Situation*. München: Bayerische Akademie der Wissenschaften.

Kovačević, Jovan.

1960. *Arheologija i istorija varvarske kolonizacije južnoslovenskih oblasti od VI do početka VII veka*. Novi Sad: Forum.

Kuper, Adam.

2005. *The Reinvention of Primitive Society. Transformation of a Myth*. London: Routledge.

Kuzmanović, Zorica

2012. Uticaj lingvistike na formiranje kulturno-istorijskog pristupa u arheologiji. *Etnoantropološki problemi* 7 (3): 615–628.

Liebmman, Matthew and Uzma Z. Rizvi.

2008. *Archaeology and the Postcolonial Critique*. Lahman: Altamira Press. 20

Lucy, Sam.

2005. „Ethnic and cultural identities“. In *The Archaeology of Identity*, eds. Margarita Díaz-Andreu, Sam Lucy, Staša Babić and David N. Edwards, 86–109. London: Routledge.

Murray, Tim and Evans, Christopher.

2008. Introduction to *Histories of Archaeology*, eds. Tim Murray and Christopher Evans, 1–12. Oxford: Oxford University Press.

Marchand, Suzanne L.

2009. *German Orientalism in Age of Empire. Religion, Race, and Scholarship*. Cambridge: Cambridge University Press.

1996. *Down from Olympus. Archaeology and Philhellenism in Germany, 1750–1970*. Princeton, NJ. Princeton University Press.

Massin, Benoit.

1996. „From Virchow to Fischer. Physical Anthropology and Modern Race Theories in Wilhelimen Germany“. In *Volksgeist as Method and Ethic: Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition*, ed. George Stocking, 79–154. Madison: University of Wisconsin Press.

Mattingly, David, J.

2011. *Imperialism, Power and Identity: Experiencing Roman Empire*. Princeton: Princeton University Press.

2002. Vulgar and weak ‘romanization,’ or time for a paradigm shift? *Journal of Roman Archaeology* 15: 536–540.

Milosavljević, Monika.

2012. Niko Županić i istorijska antropologija balkanskih naroda. *Etnoantropološki problemi* 7 (3), 681–708.

Mihajlović, Vladimir, D.

– „Tracing ethnicity backwards: the case of the ‘Central Balkan Tribes’“. In *Fingerprints the Iron Age, Integrating South-Eastern Europe into the debate*. eds. C.N. Popa and S. Stoddart Oxford (у припреми).

2012. Koncept romanizacije u arheologiji: uspon i pad paradigme. *Етноантрополошки проблеми* 7 (3): 709–729.

2011. Gordijev interpretativni čvor: rimski pisani izvori, ideja socio-kulturne evolucije i koncept romanizacije. *Етноантрополошки проблеми* 6 (3): 679–698.

Novaković, Predrag.

2011. „Archaeology in the New Countries of Southeastern Europe: A Historical Perspective“. In *Comparative Archaeologies: A Sociological View of the Science of the Past*, ed. Ludomir R. Lozny, 339–461. New York: Springer.

Olsen, Bjørnar. 21

2002. *Od predmeta do teksta. Teorijske perspektive arheoloških istraživanja*. Beograd: Geopoetika.

Palavestra, Aleksandar.

2012. Vasić pre Vinče (1900-1908). *Etnoantropološki problemi* 7 (3): 649–679.

Pluciennik, Mark.

2005. *Social Evolution* (Duckworth debates in archaeology). London: Duckworth.

Promitzer, Christian.

2010. „'Betwixt and Between' Physical Anthropology in Bulgaria and Serbia until the End of the First World War“. In *Doing Anthropology in Wartime and War Zones. World War I and the Cultural Sciences in Europe*, eds. Reinhard Johler, Christian Marchetti and Monique Scheer, 141–166. Bielefeld: Transcript-Verlag.

Pruitt, Tera, C.

2011. *Authority and the Production of Knowledge in Archaeology*. PhD diss. University of Cambridge.

Raczkowski, Włodzimierz.

1996. „Drang nach Westen?: Polish archaeology and national identity“. In *Nationalism and archaeology in Europe*, eds. Margarita Díaz-Andreu and Timothy Champion, 189–217. London: UCL Press – Westview Press.

Rawson, Claude.

2001. *God, Gulliver, and Genocide. Barbarism and the European Imagination, 1492–1945*. Oxford: Oxford University Press.

Said, Edvard.

2008. *Orijentalizam*. Beograd: XX vek.

Shankes, Michael.

2001. „Culture/Archaeology. The Dispersion of a Discipline and its Objects“. In *Archaeological Theory Today*, ed. Ian Hodder, 284–305. Cambridge: Polity Press.

Sommer, Ulrike.

2008. „Choosing Ancestors. The mechanisms of Ethnic Ascription in the Age of Patriotic Antiquarianism (1815–1859)“. In *Archives, Ancestors, Practices. Archaeology in the Light of Its History*, eds. Nathan Schlanger and Jord Nordbladh, 233–245. New York: Berghahn Books.

Sommer, Ulrike and Alexander Gramsch.

2011. „German Archaeology in Context: An Introduction to History and Present of Central European Archaeology“. In *A History of Central European Archaeology. Theory, Methods, and Politics*, eds. Alexander Gramsch and Ulrike Sommer. Budapest: Archaeolingua Alapítvány.

Stoczkowski, Wiktor. 22

2008. „How to Benefit from Received Idea“. In *Histories of Archaeology: A Reader in the History of Archaeology*, eds. Tim Murray and Christopher Evans, 346–359. Oxford: Oxford University Press.

2002. *Explaining Human Origins-Myth, Imagination and Conjecture*, Cambridge: Cambridge University Press.

Škorić, Marko.

2010. *Sociologija nauke. Mertonovski i konstruktivistički programi*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića.

Todorov, Cvetan.

2010. *Strah od varvara*. Loznica: Karpos.

1994. *Mi i drugi. Francuska misao o ljudskoj raznolikosti*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Todorova, Marija.

1999. *Imaginarni Balkan*. Beograd: XX vek.

Trigger, Bruce.

2006. *History of archaeological thought* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University Press.

1994. The Coming of Age of the History of Archaeology. *Journal of Archaeological Research*, 2 (1):113–136.

Turda, Marius and Paul J. Weindling.

2007. „Eugenics, Race and Nation in Central and Southeast Europe, 1900–1940: A Historiographic Overview“. In *‘Blood and Homeland’ Eugenics and racial Nationalism in Central and Southeast Europe, 1900–1940*, eds. Marius Turda and Paul J. Weindling, 1–20. Budapest: Central European University Press.

Veit, Ulrich.

2002. „From Nationalism to Nazism. Gustaf Kossinna and his concept of a national archaeology“. In *Archaeology, Ideology and Society. The German Experience* (Second edition), ed. Heinrich Härke, 41–66. Frankfurt am Main: Peter Lang.

1989. „Ethnic concepts in German prehistory: a case study on the relationship between cultural identity and archaeological objectivity“. In *Archaeological Approaches to Cultural Identity*, ed. Steven J. Shennan, 35–56. London: Unwin Hyman.

Wells, Peter, S.

2001. *Beyond Celts, Germans and Scythians*. London: Duckworth Publishers.

1999. *The Barbarians Speak: How the Conquered Peoples Shaped Roman Europe*. Princeton: Princeton University Press.

Wiwjorra, Ingo.

1996. „German archaeology and its relation to nationalism and racism“. In *Nationalism and archaeology in Europe*, eds. Díaz-Andreu Margarita and Timothy Champion, 164–188. London: UCL Press – Westview Press. 23

Wylie, Alison.

2002. *Thinking from things. Essays in Philosophy of Archaeology*. Berkeley: University of California Press.

Zimmerman, Andrew.

2001. *Anthropology and Antihumanism in Imperial Germany*. Chicago: University of Chicago Press.

Županić, Niko.

1920. *Etnogeneza Jugoslovena*. Zagreb: JAZU.

*

Бабић, Сташа.

2008. *Грци и други. Античка перцепција и перцепција антике*. Београд: Clio.

Васић, Милоје, М.

1936. *Преисторијска Винча III, Пластика: теракоте*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.

Ковачевић, Иван.

2001. *Историја српске етнологије II. Правци и одломци*. Београд: Српски генеалошки центар.

Милинковић, Михаило.

1998. „Одељење за археологију“. У *Филозофски факултет 1838–1998*, ур. Раде Михаљчић, 425–440. Београд: Филозофски факултет.

1990. „Михаило Валтровић и оснивање Катедре за археологију“. У *Зборник Филозофског факултета у Београду*, 189–195. Београд: Београдски универзитет.

Палавестра, Александар.

2011a. *Културни контексти археологије*. Београд: Филозофски факултет.

2011. У служби континуитета. Етно-археологија у Србији. *Етноантрополошки проблеми* 6 (3): 579–594.

Срејовић, Драгослав.

2001. „Милоје М. Васић, творац српске археолошке науке“. У *Искуства прошлости*, ур. Видојко Јовић, 213–218. Београд: Ars Libri.

Тасић, Никола.

1979. „Методски приступи и методологија археолошких истраживања“. У *Методологија истраживања у праисторијској археологији*, ур. Радован Самарцић, 11–27. Београд: САНУ-Балканолошки институт.

Трговчевић, Љубинка. 24

2003. *Планирана елита. О студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку.*
Београд: Историјски институт.

Џонсон, Метју.

2008. *Археолошка теорија.* Београд: Clio.

Наставно-научном већу Филозофског факултета, Београд

Београд, 11. фебруар 2013.

На редовној седници Одељења за археологију Филозофског факултета, одржаној 7. фебруара 2013. године изабрани смо у Комисију за оцену образложења предложене теме доктората коју је поднела **Моника Милосављевић**, МА, дипломирани археолог.

Задовољство нам је да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесемо следећи

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

КОНЦЕПТ ДРУГОСТИ ВАРВАРСТВА И ВАРВАРИЗАЦИЈЕ У СРПСКОЈ АРХЕОЛОГИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Моника Милосављевић рођена је 1985. године у Чачку, где је завршила гимназију. Дипломирала је 2009. на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду, с темом *Теоријско-методолошки проблеми археологије османског периода у Србији* (просечна оцена 9,32, дипломски испит 10). Наредне, 2010. одбранила је дипломски мастер рад на одељењу за археологију, на тему *Теоријске перспективе у истраживању дивљег човека као концепта Другог у археологији* (просечна оцена 10,00). На докторске студије археологије на Филозофском факултету у Београду уписана је школске 2010/2011. и до данас је, с набољим успехом, испунила све обавезе предвиђене програмом (просек 10, бодова 95), те је на тај начин стекла право да пријави докторску тезу. Радна биографије Монике Милосављевић обухвата научни и педагошки рад, учешће на великом броју теренских истраживања, као и рад на активностима промоције археологије у јавности. Као члан тима, учествовала на бројним археолошким истраживањима локалитета из праисторије, античког периода, средњег века и постсредњовековног периода. Од 2010. године запослена је као истраживач приправник и истраживач-сарадник (2012) на Одељењу за археологију, на пројектима *Интеркултурна комуникација у палеобалканским друштвима* и *Археолошка култура и идентитет на западном Балкану*, а њен рад је усмерен ка проблемима који теоријски преиспитују и проблематизују археолошке интерпретативне парадигме. На Одељењу је такође успешно ангажована у настави на више курсева из теоријско-методолошке групе предмета, као и класичне археологије.

Моника Милосављевић је добитница стипендија за студије у земљи и усавршавање у иностранству, а награђивана је више пута као изузетан студент. Учествовала на међународним и домаћим научним скуповима. Такође има искуства у презентацији и популаризацији археолошке проблематике и материјала, као и у организовању научних скупова. Посебно ваља истаћи њену иницијативу и организацију међународног скупа посвећеног османском наслеђу, који је окупио угледне научнике из више земаља региона, чиме је отворен пут ка новом, до сада занемареном, пољу у српској археологији.

Објавила је два самостална рада у часопису међународног значаја, један самостални рад у водећем часопису националног значаја и једно саопштење с међународног научног скупа штампано у целини. Моника Милосављевић је у својим радовима окренута ка широј археолошкој и антрополошкој проблематици, археолошкој епистемологији, питању односа археолошке културе и идентитета, преиспитивања теоријских археолошких парадигми, али и улози и одговорности археологије у савременом друштву. Тако у раду *Нико Жупанић и*

историјска антропологија балканских народа, узимајући у обзир значај културно-историјске парадигме и однос археолошке културе и етничитета у српској и југословенској археологији преиспитује проучавање народа у истраживањима познатог антрополога Нике Жупанића, као један од могућих оквира за настанак општих места етногенетског метода примењеног у археологији, али и шире у хуманистичким дисциплинама. У раду *Археологија над моштима* Моника Милосављевић анализира рецепцију археолошког открића скелета из манастира Ресаве (Манасије), који је интерпретиран као деспот Стефан Лазаревић, унутар стручне заједнице и у јавном дискурсу, што је имало важне импликације у конструисању сегмената средњовековне прошлости и схватању националне прошлости. Проблему археолошког наслеђа Моника Милосављевић се окреће и у раду *The use of digital technologies in a presentation of archaeological heritage (Case Study: Vršac Castle)*, где полази од приступа да наслеђе не може бити схваћено као датост, већ као дискурс који конституише начине на које мислимо, говоримо и пишемо о њему. У тексту *Дивљи човек као мера другости* Моника Милосављевић се тематски приближава проблематици своје предложене докторске тезе. Она, наиме, у том раду сагледава идеју о дивљем човеку у контексту друштава из прошлости као средству за интерпретирање идентитета на основу археолошког записа, те на тај начин преиспитује механизме којима хуманистичке дисциплине, употребом мита о дивљем човеку, ојачавају модерни идентитет Европљана насупрот другима у простору и времену. То приближава Моника Милосављевић антропологији историографији археологије, али и реконтекстуализацији познате археолошке грађе и интерпретација.

Управо такво истраживачко усмерење чини окосницу предлога теме и образложења докторске тезе „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“ Монике Милосављевић.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања докторске дисертације „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“ у најопштијем смислу је поље археолошке епистемологије која је везана за наслеђе конструкција идентитета у српској археологији, али и у контексту ширих археолошких интерпретација. Моника Милосављевић у преиспитивању интерпретативног концепта *варварства* и *варваризације* у српској археологији полази од два становишта. Једно је емпиристичко схватање, карактеристично археологију XIX и прве половине XX века, засновано на уверењу да су археолошки подаци независан и поуздан параметар за разликовање „истинитог“ од „лажног“ знања о прошлости, односно да археолошки запис носи информацију о прошлости, те да стога археолози објашњавајући грађу објашњавају и прошлост. Из тога проистиче и уверење да је начин на који се интерпретира прошлост унапред одређен подацима јер не постоји ниједан аспект прошлости ван ових података. Друга епистемолошка позиција, за коју се кандидаткиња заузима, је конструктивистички приступ, који се ослања на филозофску херменеутику и постструктурализам, и који види археолошко знање као нешто што ми производимо, иако оно није независно од археолошког записа тј. од материјалне културе и контекста налаза. Моника Милосављевић, сучељавајући ове епистемолошке позиције, налази разлоге за преиспитивање разумевања *варварства* и *варваризације*, који су заступљени али веома ретко концептуално јасно артикулисани појмови у историји српске археологије. Претпоставка да се ови појмови, као и идејне структура које они прекривају, подразумевају и да су „општа места“ омогућава научну проблематизацију општег термина варварства за који се могу узети најразличитији стереотипи о *другима*, при чему се кандидаткиња ослања на постколонијалну теорију дискурса. Из ове перспективе се *варварство* може разумети као стереотипан начин посматрања другог, а не стабилна категорија која се препознаје у археолошком материјалу. Овакав приступ обесмишљава и изведене појмове, какав је *варваризација* где се препознаје културна промена која има одређена деградирајућа обележја. Моника Милосављевић истиче да није реч само о појмовима већ и о питањима, истраживачким стратегијама и објашњењима, те да формално напуштање употребе самих речи *варварство* и *варваризација* не укида интерпретативне механизме настале у истом идејном систему.

Циљеви истраживања обухватају преиспитивања конструкција колективних идентитета из прошлости, које су уже одређене термином варварства, као и контекстуализацију интерпретативних алата који се везују за овај термин у археолошкој дисциплини уопште, а посебно у српској археологији. Тако кандидаткиња истиче да је циљ истраживања критички преглед разнородних европских традиција схватања варварства у културно-историјској археологији, али и другим археолошких традиција релевантним за развој српске археологије. Разматрање концепта варварства у српској археологији, између осталог, предуслов је за истраживање друштвених услова који су омогућили његову употребу. Моника Милосављевић стога истиче да је циљ рада и разумевање односа конструкције научног знања и социјалних понашања археолошке заједнице у различитим политичким околностима, као и интерпретација механизма одабира, преношења и заборављања знања кроз историју дисциплине. Ово укључује обраћање пажње на настанак објашњења која временом постају „општа места“ и која трају уз минимална прилагођавања упркос спорној аргументацији, друштвеним или парадигматским променама. Овакво критичко преиспитивање кључних интерпретативних, антрополошких и археолошких концепата варварства и варваризације уопште, а посебно у српској археологији, које спроводи Моника Милосављевић, не само да је потпуно оригиналан и свеж правац истраживања, већ представља изузетно добродошао искорак ка сагледавању српске археолошке мисли који ће омогућити превазилажење стереотипних интерпретација. У том погледу предложена тема доктората „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“ представља значајан допринос развоју научне мисли не само у Србији, већ и у ширим оквирима.

3. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

I Увод

II Теоријске и методолошке основе истраживања:

1. *Постколонијална теорија дискурса*
2. *Конструктивистички програм социологије знања/антропологије науке*
3. *Методологија истраживања*

III Предмет и циљеви истраживања

1. *Варварство кроз европску историју идеја*
2. *Концепт варварства у историји науке*

IV Европско наслеђе културно-историјске парадигме у археологији

1. *Општи преглед културно-историјске археологије*
2. *Дисциплинарне основе археологије немачког говорног подручја*
3. *Друге европске археолошке традиције, тумачење варварства и етногенеза*

V Српска археологија до II светског рата

1. *Романтичарске основе разумевања прошлости*
2. *Винча у варварском залеђу Милоја М. Васића*
3. *Етногенеза Југословена Ника Жупанића*
4. *Југословенске археологије и темељи истраживања „варвара“*

VI Српска археологија после II светског рата

1. *Модел етногенеза*

2. *Модели варварских колонизација*
3. *Истраживање „варвара“ и тумачење цивилизаторских процеса*
4. *Варваризација материјалне културе*

VII Потрага за новим идентитетима након распада СФРЈ

1. *Српска археологија у контексту рата*
2. *Нове етногенезе*
3. *Нови континуитети*
4. *Преиспитивања*

VIII Закључна разматрања

1. *Варварство и варваризација у историји српске археологије*
2. *Српске археологија кроз конструкцију другости варварства*

Рад ће бити праћен илустративним прилозима (карте, фотографије, цртежи).

Приложена листа прелиминарне литературе коју наводи кандидаткиња указује на њено темељно познавање археолошке грађе, објављених интерпретација, компаративне грађе и одабраног теоријско-методолошког оквира.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Кандидаткиња експлицира неколико позиција са којих се може критички преиспитивати *схватање варварства у српској археологији*. Једна од њих је постколонијална теорија дискурса, захваљујући којој су доведени у питање интерпретативни модели за процесе друштвене промене из прошлости, настали под снажним утицајем колонијалног искуства у специфичном идеолошком контексту који се везује за Западну Европу крајем XIX и значајним делом XX века. Са друге стране кандидаткиња истиче потребу за поновним сагледавањем почетака археологије и њену везу са једнолинијским еволуционизмом, што се огледа у употреби модела *цивилизовања* другог, као превођења друштва са нижег ступња развоја ка вишем и савршенијем на универзалној скали развоја човечанства. Основано претпоставља да су, међутим, у коренима српске археологије заступљенији други концептуални системи варварства, поникли у антропологији, етнологији и археологији немачког говорног подручја, дисциплинама које су крајем XIX и почетком XX начелно биле антиеволуционистички оријентисане. При томе Моника Милосављевић уважава то да је пренос знања из једне академске средине у другу донео модификације у складу са контекстом у којем је то знање, накнадно, по преношењу, презентовано и чувано.

Из таквих општих критичких позиција проистичу следеће истраживачке хипотезе:

1. *Схватање варварства у српској археологији није пресудно обележено утицајем социокултурне еволуције, већ „немачким утицајем“ у основама дисциплине из којег се варварство види као првобитно стање народа у којем се могу пронаћи карактеристике нужне за праћење веза међу етницитетима кроз време (односно етногенеза популација или других врста успостављања континуитета међу колективним идентитетима на основу остатака материјалне културе).*

Кандидаткиња истиче да се релевантност овог питања може образложити значајем „етнокултурних“ идентитета у српској археолошкој интерпретацији, односно доминантном заступљеношћу традиционалне или културноисторијске парадигме у српској археологији, где се прошлост се тумачи кроз наративе о археолошким културама, групама и комплексима, који се заправо критички могу сагледати као пројекције савремених социјалних феномена.

2. Процеси означени као варваризација, дезинтеграција, деструкција (и слични), за које се неосновано подразумева да су индикатор присуства одређене варварске популације, схваћени су тако због тумачења промене материјалне културе које је оптерећено вредносним судовима.

Овде се кандидаткиња ослања на преиспитивање разумевања одређених корпуса, или промена материјалне културе као показатеља етничитета варварских популација у српској археологији. На тај начин она отвара могућност за анализу механизма којима се образлаже „детектовање“ варварских популација у археолошком запису кроз забележене промене у материјалној култури које се са становишта модерних вредности сматрају као кварирање стила, имитација, деструкција, удаљавање од узора и слично.

3. Снага „немачких корена“ у традицији српске археологије, која подразумева претходно назначене концепције везане за варварство, испољава се у различитим политичким тренуцима, што се може сагледати на основу изабраних „студије случаја“.

У овом делу истраживања, кандидаткиња се бави односом археолошке епистемологије и социологије знања односно антропологије науке, кроз студију случаја конструкције археолошког знања о варварству у српској археологији. Истиче да је то је само један од могућих видова сагледавања историје српске археологије, проблемски оријентисан ка разумевању механизма конструкције, преноса, надоградње, одабира и заборављања знања унутар дисциплине.

5. Методе које ће се у истраживању применити:

Кандидаткиња се определила за анализу ширег **корпуса** публиковане археолошке грађе која се може довести у везу тематским пољима у којима је концепт варварства и данас значајан у домаћој археологији. Дакле, рад се не заснива на интерпретирању прошлости на основу материјалне културе како је то најчешће пример кад је о археолошким студијама реч, већ материјал за истраживање које је најприближније проучавању „историје идеја“ представљају сви текстуални предлози који сведоче о археолошким концепцијама а који се тематски могу довести у везу са варварством у историји српске археологије. Тако је најшире гледано методолошки основ рада Монике Милосављевић *дискурзивна анализа*, која подразумева *деконструктивно читање и контекстуализацију идеја* који се у српској археологији могу везати за варварство. Кандидаткиња ће применити комбинацију *интерналистичког и екстерналистичког* приступа, који се међусобно не потиру, што је већ успешно коришћено у проучавању историје археолошких идеја. С друге стране ће, проучавајући однос археолошке заједнице према концепту варварства, употребљавати методолошку апаратуру конструктивистичких приступа социологије науке, антропологије науке или етнографије археолошких заједница. У том користиће теоријски и методолошки оквир који је успоставио Лудвик Флек, бавећи се филозофијом науке тридесетих година XX века и који се тиче преноса научног знања, неразумевања као услова промена у науци, начина на које одређена знања постају чињенице, значаја научне заједнице, стилова мишљења унутар њих и реинтерпретирања „протоидеја“.

6. Очекивани резултати и научни допринос:

Резултати докторке теза Монике Милосављевић „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“ ће у складу са предложеним циљевима и хипотезама допринети преиспитивању интерпретација интеркултурних комуникација у прошлости у оквиру српске археологије, разумевању комплексности и разноликости европске културно-историјске традиције и истраживачких приоритета које је успостављала и неговала домаћа археолошка заједница. Ова теза ће допринети разумевању тога да се историје неке дисциплине, па и археологије, у локалном оквиру не мора сагледавати као праћење или одступање од установљене опште линије развоја (у случају археологије - културноисторијска, процесна и постпроцесна), већ се у тој разлици могу наћи основе за нове проблематизације слојева

разнородног концептуалног наслеђа чији су механизми преноса и чувања, такође, врло сложени. Конкретно, предложена докторска теза осветлиће начине на који је српска археологија током више од једног века разумевала варваре и начине на које је једно *племе* могло постати *народ/народност/нација*, те ће у великој мери допринети критичкој интерпретацији археолошких идеја, а тако и самој археолошкој дисциплини.

7. Закључак:

Предложена тема докторске дисертације Монике Милосављевић и њено образложење представљају прецизно дефинисање релевантног истраживачког проблема и темељно преиспитивање једне од најзначајнијих археолошких интерпретативних парадигми о „варварима“ и „варваризацији“. Чврсто утемељен план истраживања почива на адекватно одабраном и образложеном теоријско-методолошком приступу. Очекивани резултати истраживања допринеће потпунијем сагледавању и разумевању веома важног проблема које се тиче историје археолошких и антрополошких идеја, не само у Србији већ и шире. Из ових разлога предлагемо Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да Монике Милосављевић **одобри израду докторске дисертације под насловом „Концепт другости варварства и варваризације у српској археологији“**.

С поштовањем,

Проф. др Сташа Бабић,

Доц. др Мирослав Вујовић,

Доц. др Марко Порчић,

Проф. др Александар Палавестра,
ментор